

Alte siebenbürgische Drucke (16. Jahrhundert). Hrsg. von Gedeon BORSA. Köln–Weimar–Wien, 1996. Böhlau Verlag. 449 l. (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens 21.)

A magyarországi könyvtörténeti kutatások nemzetközi tekintélyét egyértelműen bizonyító lépést tett a Böhlau Verlag, amikor megjelenette a 16. századi erdélyi kiadványok bibliográfiáját. A külföldi könyvészeti szakirodalomban ezentúl új rövidítésként használható ASD megjelölés ugyanis nem valamely külföldi nyomdatörténész műhely vonatújj szellemi termékét fedi, hanem a *Régi Magyarországi Nyomatványok 1473–1600* (RMNy) erdélyi anyagának csaknem változatlan német nyelvű kiadását. A magyar bibliográfiai alpmű lefordítását indokló bevezetőjében Hans Meschen-dörfer utal arra, hogy a 22 kötetben közreadott *Verzeichniss der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhunderts* c. kiadványsorozatnak a gyorsabb megjelenés érdekében le kellett mondania a „nem összefüggő német kulturális területen” megjelent nyomtatványok, így az erdélyi nyomdák természetének feldolgozásáról, bízva abban, hogy ezt a munkát az illetékes nemzeti retrospektív bibliográfia elvégzik. Erdélyt illetően ez maradéktalanul megtörtént az RMNy megjelenítésével és a német kollégák legnagyobb elismerése az, hogy az erdélyi német kiadványok feldolgozását nem kezdték újból, hanem a magyar nyelvet nem ismerők számára e kiadással tették lehetővé a korszakra vonatkozó könyvészeti tudás elsajátítását.

A német kutató kezébe került bibliográfia tehát nem tartalmaz új eredményeket, a fordítás – Gudrun Schuster fáradtságos munkáját dicséri – híven tükrözi az 1971-ben megjelentetett bibliográfia megállapításait. A szerkezet pontosan követi az RMNy gyakorlatát, az appendix a tévesen erdélyi nyomtatványként számon tartott kiadványokról igazít el. Nem tartalmazza a kötet a nyomtatványok lelőhelyére és a példányok teljességére vonatkozó megállapításokat, valamint a címlapfotókat sem, a nagy német könyvtárakban megtalálható RMNy ezen a

téren segítségül szolgálhat. A kiadvány mutatóiban visszakereshető az 1601 előtt élt személyek neve, a kiadványok címe, a megjelenési hely és a nyomda (nyomdász) neve, valamint megtalálható a jelen bibliográfia és az RMNy konkordanciája. A Siebenbürgische Landeskunde Munkaközössége tervezi a következő RMNy kötetek erdélyi anyagának német nyelvű kiadását is, valamint egy kiegészítő kötetet, amely a nyomdatörténeti szakirodalom elmúlt 25 évének újdonságait foglalja össze. Ez utóbbi terv mentesít az alól, a kiadvány nagyszerűségéhez nem méltó feladat alól, hogy a szerkesztőkön mintegy negyedszázad könyvészeti eredményeinek beépítését kérjük számon. Mindazonáltal – mivel az előszó megemlíti, hogy a fordítás „kevés kivétellel” (mit wenigen Ausnahmen) az RMNy I. kötetét követi – megpróbáltuk tetten érni, hol történt változtatás és hol lehetett volna, nagyobb szerkesztési módosítás nélkül a bibliográfiát az aktuális ismeretekhez közelíteni. Az RMNy 185 tétele, az *Igen hasznos és draga nemes receptum...* a magyar bibliográfiában [Kolozsvár 1550–1575? Heltai] feltételezett impresszummal szerepel, az ASD-ben már nem kap tételszámot, a feltehetően újabb kutatásokra alapozó tömör meghatározás szerint „nem erdélyi nyomtatvány”. Ugyancsak kikerült az erdélyi nyomtatványok közül az RMNy 520A tételszámmal számon tartott ó-egyházi-szláv nyelvű részleges bibliafordítás.

Feltehetően tördelési hiba következtében nem szerepel az ASD App. 19 és App. 20 tételszám RMNy-megfelelője, azaz RMNy App. 39 és RMNy App. 41. A „kevés kivétellel” megtett kiegészítések között szívesen láttuk volna, ha a korszak nyomtatványainak az utolsó 25 évben megjelent hasonmás kiadásaira utalás történik, és esetleg nem borította volna fel a szerkezetet, ha egy-egy az RMNy megjelenése utáni tanulmány sem marad említetlenül. A parttalan bővítés helyett csupán olyan esetre gondolunk, amikor a kommentár szóbeli közlés vagy előadás megállapításaira hivatkozik, pl. a *Comœdia Balassi Memihart arulatasarol* (ASD 176) c. nyomtatvány szerzősége esetében Ritoók Zsigmondné 1970. február 3-án megtartott elő-

adására, holott a kérdést tárgyaló dolgozat már negyedszázada megjelent: *Politikai szatíra Magyarországon a XVI. században.* = ItK 1971. 265–277. és uő: *A Balassi Comoedia és Karádi Pál.* = Keresztény Magvető 1980. 1–2. 39–44.

A német fordítás ürügyén azonban meg kell fogalmaznunk egy olyan megállapítást is, amely elsősorban az RMNy kötetekre, a munkacsoport szakmai felkészültségére és nem utolsósorban a munkákat több évtizede kezdeményező és mai napig irányító Borsa Gedeon tudományos aszkézisére vonatkozik. A magyar irodalomtörténetírás és történettudomány területén nemigen találkoztunk olyan tanulmány-nyal, szintézissel, több szerzős munkával, amelynek szövegét magyarázatok, kiegészítések nélkül, változatlan formában át lehetett volna tenni idegen nyelvre. Ehhez az adatokra támaszkodó szikár megfogalmazás, a szubjektivitás lehető legteljesebb kizárása, a tények tisztelete és tudományos alázat szükségeltetik. A *Régi Magyarországi Nyomatványok* bibliográfia tudós munkatársi gárdája – nevük megtalálható mind a magyar, mind a német kiadás címlapverzőjén – a legmagasabb szinten felel meg ezeknek a követelményeknek és ezzel a nemzetközi tudományosság kívánalmait is messzemenően teljesíti. Tisztelet érte!

NÉMETH S. KATALIN

Franchi, Cinzia: *Occisio Gregorii in Moldavia vodae tragedice expressa. Az erdélyi román iskoladráma kezdetei és forrásai.* Csík-szereda, 1997. Pallas–Akadémia Könyvkiadó. 203 l.

A Magyarországon mintegy két évtizede újra indult és már oly sok értékes eredményt felmutató drámakutatásnak egy újabb terméke látott napvilágot Erdélyben. Szerzője a hungarológia tudományok egyik külföldi művelője, Sárközy Péter a római Sapienza Egyetem magyar tanszéki professzorának egykori hallgatója, Cinzia Franchi. Könyvének tárgya a XVIII.

századi román drámai irodalom egyedüli képviselője, a Grigore Ghica moldvai fejedelem 1777-ben történt meggyilkolásáról szóló furcsa tragédia, vagy ha tetszik, tragikomédia, mely actus bacchanalisticusban végződik. A XVIII. századi kéziratra egy idegen kéz a „ciudațenie literară” megjegyzést írta. Maga a főesemény magában hordozza a tragikumot, de a névtelen szerző sok olyan elemet használ, mely ugyan-csak idegen a főtémától: táncok, káromkodások, profán imádságok, sirató búcsúzó, bak-hoszi énekek stb. A magyarul, románul, németül, latinul, cigányul elhangzó betétek, a comedia dell'arte-féle epizódokkal, némajelene-tekkel, komikus intermediumokkal, az említett énekekkel széttördelt szerkezet, a többnyelvűség – mint „az erdélyi közönség speciális többnyelvűségi helyzetéhez alkalmazkodás” – hűen tükrözi a darabban az erdélyi multikul-turális valóságot.

Görögkatolikus, másként unitus iskolai produkcióról lévén szó, csak helyeselhető, hogy Cinzia Franchi az első fejezetekben az erdélyi románság vallás- és iskolatörténetét ismerteti. Az unitusokét részletesebben, de foglalkozik a velük ellentétben, harcban álló ortodoxokéval is.

A XVII–XVIII. század fordulója táján létrejött unió előtt az erdélyi románság általában protestáns kollégiumokban tanult. A XVIII. században a román értelmiségi – nagyrészt papi jellegű – gárda főleg unitusokból állt, s ők részben a magyarországi és erdélyi jezsuita, piarista iskolákban végezték magasabb fokú tanulmányaikat. Lórántffy Zsuzsanna fejedelem-asszony ugyan már 1657-ben létesíteni akart Fogarason magasabb fokú román tannyelvű iskolát, de csak 1757-ben jött létre Balázsfalván a sintaxist is tanító román iskola, mely csak 1772-ben egészült ki poétikai és retorikai osztályokkal.

Az erdélyi román színjátszás a balázsfalvi iskolához kapcsolódik. 1754-től itt tanított Grigore Maior, később unitus püspök. Az ő nevéhez fűződik az első ismert román iskolai színjátszás.

1755-ben két tanítótársával és a diákokból toborzott vállalkozókkal a karácsonyi ünnepek